

ПРИЧОРНОМОРСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІКИ ТА ІННОВАЦІЙ

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

Науковий журнал

Випуск 31

Том 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

Головний редактор:

Терешкінас Артурас – доктор соціальних наук, професор, професор кафедри соціології Університету імені Вітовта Великого (Каунас, Литовська Республіка)

Члени редакційної колегії:

Байша Кіра Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Херсонського національного технічного університету

Благуна Наталія Михайлівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Богуш Людмила Андріївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри менеджменту Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

Бочелюк Віталій Йосипович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри Запорізького національного технічного університету

Кочарян Артур Борисович – кандидат педагогічних наук, доцент, радник Міністра освіти і науки України

Невмержицька Олена Василівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Пермінова Владислава Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування Чернігівського національного технологічного університету

Пушкарьова Тамара Олексіївна – доктор педагогічних наук, професор, начальник відділу проектного управління ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України

Шапошникова Ірина Василівна – доктор соціологічних наук, професор, декан соціально-психологічного факультету Херсонського державного університету

Алісаускіене Мілда – доктор соціальних наук, професор, завідувач кафедри соціології Університету імені Вітовта Великого (Каунас, Литовська Республіка)

Гражієне Віталія – доктор педагогічних наук, завідувач відділу якості освіти Вільнюської академії мистецтв (Вільнюс, Литовська Республіка)

Конрад Яновський – PhD, ректор Економіко-гуманітарного університету у Варшаві (Варшава, Республіка Польща)

Електронна сторінка видання – www.innovpedagogy.od.ua

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Причорноморського науково-дослідного інституту
економіки та інновацій (протокол № 1 від 25.01.2021 року)

**Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
у галузі педагогічних наук (011 – Освітні, педагогічні науки, 012 – Дошкільна освіта,
013 – Початкова освіта, 014 – Середня освіта, 015 – Професійна освіта
(за спеціальностями), 016 – Спеціальна освіта)
відповідно до Наказу МОН України від 14.05.2020 № 627 (додаток 2)**

**Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)**

Науковий журнал «Інноваційна педагогіка» зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 22897-12797P від 02.08.2017 року)

Міжнародний цифровий ідентифікатор журналу: <https://doi.org/10.32843/2663-6085>

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату
за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Голуб Т.П., Жигжитова Л.М., Назаренко О.І.

НОВА ОСВІТНЯ ПАРАДИГМА В РЕАЛІЯХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ..... 9

Зайченко Н.І.

ВИМІРИ МОРАЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ В ІСПАНСЬКІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ

НА МЕЖІ ХІХ – ХХ СТ..... 13

Ільницька Л.В.

ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД СТАНОВЛЕННЯ ПРЕДИКАТИВ

ХУДОЖНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ..... 18

Ісламова О.О.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРИКОРДОННИХ

ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ДО ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ..... 22

Костенко Л.Д.

ІСТОРІОГРАФІЇ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

В УКРАЇНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)..... 29

Таможська І.В.

МЕТОДОЛОГО-ТЕОРЕТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ..... 33

Федун Д.С.

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЕКОНОМІСТІВ

У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ..... 38

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Адамчук Ю.Д.

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ГОТОВНОСТІ

МОЛОДШИХ ІНСПЕКТОРІВ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У ПУНКТАХ ПРОПУСКУ ДЛЯ МІЖНАРОДНОГО СПОЛУЧЕННЯ..... 43

Антіпова Ж.І., Барсукова Т.О., Кучеренко Г.В.

ГНУЧКІСТЬ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ

В ПІДВИЩЕННІ РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ СТУДЕНТІВ..... 47

Барабаш І.В.

ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРИМЕНЕНИЯ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО

ПОДХОДА ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

В НЕЯЗЫКОВОМ ВУЗЕ..... 52

Білозерська Г.О., Дабіжа К.Л., Ковальчук В.В., Сізова Н.С.

ПРОБЛЕМА ПІДВИЩЕННЯ

ХУДОЖНЬО-ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ СТУДЕНТІВ У КЛАСІ ДИРИГУВАННЯ..... 57

Бондаренко Є.В.

САМОСТІЙНА РОБОТА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ

ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІІВ..... 60

Галіцан О.А., Осипова Т.Ю., Щекотиліна Н.Ф.

ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ЗДАТНОСТІ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ФАСИЛІТАЦІЇ

У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ..... 66

Горянский В.В.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

В УМОВАХ ВИЩОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ, ЗОКРЕМА У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ДИЗАЙНУ..... 71

Грицик Н.В., Скорик Т.В.

ТЕХНОЛОГІЗАЦІЯ ЯК НАПРЯМ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ..... 75

Демченко Л.В. ВИРОБНИЧА ПРАКТИКА У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ, ЕРГОТЕРАПІЇ ДО ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	80
Желанова В.В. ФАСИЛІТАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА: СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА.....	87
Зігунов В.М. ЗАРУБІЖНИЙ І ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СФЕРИ СОЦІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ.....	91
Іщенко М.В. ОЗДОРОВЧІ МЕТОДИКИ У ВПРАВАХ НА ДИХАННЯ ДЛЯ АКАДЕМІЧНИХ ВОКАЛІСТІВ.....	95
Липовецька Є.Ю. КОМПЕТЕНТНОСТІ З МИСТЕЦТВА ХУДОЖНЬОГО ТКАЦТВА ЯК СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА.....	99
Лобачова І.М., Помирча С.В., Луценко Н.О. ГЕНДЕРНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА В МЕЖАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗВО.....	103
Мазуренко О.О. СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ.....	107
Мазуренко Ю.А. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ АВІАЦІЙНИХ ІНЖЕНЕРІВ-МЕХАНІКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	110
Мамчич О.Б., Михайленко О.В. ФОРМУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	115
Мельник Л.В., Малашевська І.В., Лазука М.М. ВИХОВНИЙ ВПЛИВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ.....	121
Мірошніченко В.І., Озимовський В.В. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ.....	125
Невзоров Р.В. ПРОБЛЕМНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ЛЬОТЧИКІВ ДО БОЙОВИХ ПОЛЬОТІВ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ І НОРМАТИВНИХ ВИМОГ ДО НИХ.....	129
Онищенко Н.П. ВПЛИВ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ВИЩОЇ ШКОЛИ НА ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	133
Охріменко О.В. РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ.....	139
Полещук Л.В. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ: КОМПЕТЕНТНІСНИЙ АСПЕКТ.....	144
Роїк Ю.В. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ З ЕТНОДИЗАЙНУ КЕРАМІКИ.....	149
Саган Н.Т., Заяць Л.М., Жураківська О.Я., Антимис О.В., Дутчак У.М., Міськів В.А. ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В МЕДИЧНОМУ ВУЗІ – РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ.....	153

Саєнко Н.С., Галацин К.О. ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	157
Снітовська О.Й., Царик Г.М. ВИКЛАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ПЛАТФОРМИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ОНЛАЙН-ЗАНЯТЬ ZOOM.....	161
Tymoschuk N.M. FORMATION OF ENGLISH COMPETENCE IN DIALOGUE SPEECH OF FUTURE SPECIALISTS IN HOTELS, RESTAURANTS AND CATERING.....	165
Титок І.В. ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ З ПРАВА.....	169
Тулякова К.Р. ТЕХНОЛОГІЯ МОВНО-КОНФЛІКТНОГО МОДЕЛЮВАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ.....	173
Хома Т.В., Стеблюк С.В. ІНТЕГРАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ.....	177
НОВИЙ ВИД НАУКОВИХ ПОСЛУГ.....	181

CONTENTS

SECTION 1. GENERAL PEDAGOGY AND HISTORY OF PEDAGOGY

Holub T.P., Zhyzhytova L.M., Nazarenko O.I.NEW EDUCATIONAL PARADIGM IN THE REALITIES
OF MODERN GLOBALIZATION PROCESSES..... 9**Zaichenko N.I.**THE DIMENSIONS OF HUMAN MORALITY IN SPANISH PEDAGOGICAL THOUGHT
AT THE TURN OF THE XIX – XX CENTURIES..... 13**Ilnytska L.V.**UKRAINIAN EXPERIENCE OF SETTING PREDICATES OF ARTISTUC ACTIVITY
IN THE CONTEXT OF AESTHETIC EDUCATION..... 18**Islamova O.O.**ORGANIZATION OF TRAINING OF TEACHERS OF EUROPEAN BORDER GUARD
EDUCATIONAL INSTITUTIONS FOR DISTANCE LEARNING..... 22**Kostenko L.D.**HISTORIOGRAPHY OF THE PROBLEM OF THEORY AND PRACTICE DEVELOPMENT
OF OUT – OF SCHOOL EDUCATION IN UKRAINE (THE SECOND HALF OF THE XX –
THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY)..... 29**Tamozhska I.V.**METHODOLOGICAL AND THEORETICAL TOOLS FOR HISTORICAL
AND PEDAGOGICAL RESEARCHES..... 33**Fedun D.S.**HISTORICAL STAGES OF ECONOMISTS PROFESSIONAL TRAINING
IN THE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION OF UKRAINE
IN THE SECOND HALF OF THE 20TH – THE EARLY 21ST CENTURIES..... 38

SECTION 2. THEORY AND METHODS OF VOCATIONAL TRAINING

Adamchuk Yu.D.CRITERIA, INDICATORS AND LEVELS OF FORMABILITY OF JUNIOR INSPECTORS
OF THE BORDER SERVICE FOR PROFESSIONAL ACTIVITY AT THE MUNICIPALITIES..... 43**Antipova Zh.I., Barsukova T.O., Kucherenko H.V.**FLEXIBILITY AND ITS IMPORTANCE IN INCREASING THE LEVEL
PHYSICAL PREPAREDNESS OF STUDENTS..... 47**Barabash Y.V.**PRACTICAL ISSUES OF APPLICATION OF THE DIFFERENTIATED
APPROACH FOR TEACHING FOREIGN LANGUAGES
AT A NON-LINGUISTIC HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION..... 52**Bilozerska H.O., Dabizha K.L., Kovalchuk V.V., Sizova N.S.**THE PROBLEM OF IMPROVING STUDENTS' ARTISTIC AND PERFORMING SKILLS
IN THE CONDUCTING CLASS..... 57**Bondarenko Ye.V.**INDIVIDUAL WORK AS A MEANS OF FORMATION OF THE PROFESSIONAL
AND SPEECH COMPETENCE OF FUTURE NAVIGATORS..... 60**Halitsan O.A., Osypova T.Yu., Shchekotylin N.F.**PEDAGOGICAL FACILITATION CAPACITY DEVELOPMENT PROGRAM
FOR FUTURE TEACHERS AT THE PEDAGOGICAL UNIVERSITY..... 66**Horiatskyi V.V.**CONCEPTUAL APPROACHES TO THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE
IN THE CONDITIONS OF HIGHER ART EDUCATION, IN PARTICULAR IN THE PROCESS
OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE BACHELORS OF DESIGN..... 71

Hrytsyk N.V., Skoryk T.V. TECHNOLOGIZATION AS DIRECTION OF MODERNIZATION OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.....	75
Demchenko L.V. PRODUCTION PRACTICE IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL READINESS OF FUTURE BACHELORS OF PHYSICAL THERAPY, OCCUPATIONAL THERAPY FOR PHYSICAL REHABILITATION.....	80
Zhelanova V.V. FACILITATIVE COMPETENCY OF A FUTURE TEACHER: ESSENCE AND STRUCTURE.....	87
Zihunov V.M. FOREIGN AND DOMESTIC EXPERIENCE PROFESSIONAL OF TRAINING SPECIALISTS IN THE FIELD OF SOCIAL TOURISM.....	91
Ishchenko M.V. HEALTH TECHNIQUES IN BREATHING EXERCISES FOR ACADEMIC VOCALISTS.....	95
Lypovetska Ye.Yu. THE ESSENCE OF THE CONCEPT OF COMPETENCIES IN THE ART OF ARTISTIC WEAVING OF THE FUTURE SPECIALIST IN ARTS AND CRAFTS IN ACCORDANCE WITH STATE STANDARDS OF UKRAINE.....	99
Lobachova I.M., Pomyrcha S.V., Lutsenko N.O. GENDER CULTURE OF A FUTURE TEACHER WITHIN NON-FORMAL EDUCATION OF THE HIGHER EDUCATION INSTITUTION.....	103
Mazurenko O.O. THE STRUCTURE OF READINESS OF FUTURE DOCTORS FOR PROFESSIONAL INTERACTION.....	107
Mazurenko Yu.A. PEDAGOGICAL CONDITIONS OF AIRCRAFT MAINTENANCE ENGINEERS' TRAINING FOR PROFESSIONAL COMMUNICATION.....	110
Mamchych O.B., Mykhailenko O.V. FORMATION OF LINGUISTIC CULTURE OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER.....	115
Melnyk L.V., Malashevskaya I.V., Lazuka M.M. EDUCATIONAL INFLUENCE OF MUSICAL ART ON PERSONALITY FORMATION: RETROSPECTIVE ANALYSIS.....	121
Miroshnichenko V.I., Ozymovskiy V.V. METHODOLOGICAL BASIS OF FORMATION OF UKRAINIAN IDENTITY OF STATE BORDER GUARD SERVICE OF UKRAINE.....	125
Nevzorov R.V. PROBLEM TENDENCIES OF PREPARATION OF FUTURE SOLDIERY PILOTS TO BATTLE FLIGHTS IN THE LIGHT OF MODERN CONCEPTUAL AND NORMATIVE REQUIREMENTS TO THEM.....	129
Onyshchenko N.P. THE INFLUENCE OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF HIGHER EDUCATION ON FORMING THE READINESS OF FUTURE TEACHERS FOR INNOVATIVE EDUCATIONAL ACTIVITIES.....	133
Okhrimenko O.V. RESULTS OF EXPERIMENTAL TRAINING OF FUTURE BACHELORS OF EDUCATION FOR THE USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN PROFESSIONAL ACTIVITY.....	139
Poleshchuk L.V. FORMATION OF PROFESSIONALLY SIGNIFICANT QUALITIES OF FUTURE EDUCATIONAL MANAGERS: COMPETENCE ASPECT.....	144

Roik Yu.V. PEDAGOGICAL CONDITIONS OF PROVIDING QUALITY PROFESSIONAL TRAINING FROM ETHNODESIGN OF CERAMICS.....	149
Sahan N.T., Zaiats L.M., Zhurakivska O.Ya., Antymys O.V., Dutchak U.M., Miskiv V.A. DISTANCE LEARNING IN MEDICAL HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS – REALITIES OF TODAY.....	153
Saienko N.S., Halatsyn K.O. FORMATION OF INFORMATION AND COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS OF TECHNICAL SPECIALTIES IN THE ENGLISH LANGUAGE CLASSES.....	157
Snitovska O.I., Tsaryk H.M. TEACHING OF MEDICAL TERMINOLOGY DURING THE STUDY OF ENGLISH IN THE CONDITIONS OF DISTANCE LEARNING USING A PLATFORM FOR ONLINE CLASSES ZOOM.....	161
Tymoschuk N.M. FORMATION OF ENGLISH COMPETENCE IN DIALOGUE SPEECH OF FUTURE SPECIALISTS IN HOTELS, RESTAURANTS AND CATERING.....	165
Tytok I.V. INTRODUCTION OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING OF JUNIOR LAW SPECIALISTS.....	169
Tuliakova K.R. LANGUAGE-CONFLICTS MODELING TECHNOLOGY IN ADUCATION.....	173
Khoma T.V., Stebliuk S.V. INTEGRAL COMPETENCE AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE IN PEDAGOGICAL EDUCATION.....	177
A NEW TYPE OF SCIENTIFIC SERVICES.....	181

МЕТОДОЛОГО-ТЕОРЕТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ІСТОРІКО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

METHODOLOGICAL AND THEORETICAL TOOLS FOR HISTORICAL AND PEDAGOGICAL RESEARCHES

У статті висвітлено питання методолого-теоретичного інструментарію історико-педагогічного дослідження. Акцентовано увагу на складниках концептуальних моделей теорії історії (наукові знання, філософські закони; світоглядні принципи дослідника), на специфічних ознаках історико-педагогічних досліджень (часовий чинник, територіальна належність, відсутність експерименту, реконструкція форми знань, що набуває ознак історико-педагогічної рефлексії; характерна розлога система посилань, критичний аналіз фактів, комплексне використання методологічних підходів), на формі викладу історико-педагогічного дослідження (наратив), що передбачає комплекс взаємопов'язаних історичних методів, знання методології історії, навичок вивчення історичних документів, а також використання джерел, що сприяє сформованості історико-педагогічного твердження. Наголошено на тому, що теоретичний рівень наукових досліджень залежить від методологічних знань. Зазначені структурні рівні методологічного знання (філософський, загальнонауковий, конкретно науковий, технологічний), функції, що виконує нормативне методологічне знання (забезпечує правильність постановки проблеми наукового дослідження, визначає засоби для її різнобічного аналізу на етапах студіювання, сприяє покращенню організації дослідження); загальнонаукові функції методологічного підходу (науково-світоглядна, концептуалізація, технологізація), основні методологічні принципи педагогічного дослідження (об'єктивності, доказовості, всебічності, сутнісного аналізу, єдності історичного й логічного, наступності, системності, науковості). Висвітлено систематизацію методологічних принципів та підходів Н. Бордовської. Зосереджено увагу на чинниках підвищення якості та ефективності історико-педагогічних досліджень. Досліджено науковий дискурс понять «методологія», «методологічний підхід».

Ключові слова: історико-педагогічне дослідження, методологія, методологічні знання, методологічний підхід, методологічні принципи.

The article outlines the issues of methodological and theoretical tools to conduct historical and pedagogical research. It is focused on the components of conceptual models of history theory (scientific knowledge, philosophical laws; a researcher's worldview), on specific features of historical and pedagogical research (time factor, affiliation, no experiment, knowledge reconstruction, which bears some features of historical and pedagogical reflection. It is characterized by extensive references, critical analysis of facts, integrated application of methodological approaches). Emphasis is put on the form of presenting historical and pedagogical research (narrative), which involves a set of interrelated historical methods, knowledge of historical methodology, skills of studying historical documents as well as appropriate use of sources, which contributes to the reliability of historical and pedagogical statement. It is stressed that the theoretical level of scientific research depends on methodological knowledge. The article describes structural levels of methodological knowledge (philosophical, general scientific, specific scientific, technological), functions performed by normative methodological knowledge (ensures the correctness of the scientific research problem, determines the means for its comprehensive analysis at the stages of studying, improves research organization); general scientific functions of methodological approach (scientific worldview, conceptualization, technologization), main methodological principles of pedagogical research (objectivity, evidence, comprehensiveness, substantive analysis, unity of historical and logical, continuity, system, scientific). The systematization of methodological principles and approaches suggested by N. Bordovska is analyzed. Special attention is paid to the factors contributing to improving the quality and effectiveness of historical and pedagogical research. The scientific discourse of the concepts «methodology», «methodological approach» is researched.

Key words: historical and pedagogical research, methodology, methodological knowledge, methodological approach, methodological principles.

УДК 37.012

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/31-1.6>

Таможська І.В.,
докт. пед. наук,
доцент кафедри мовної підготовки № 1
Навчально-наукового інституту
міжнародної освіти
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Історія педагогіки, як зазначає О. Адаменко, покликана розкривати механізм руху науки, здійснювати раціональну реконструкцію історичного перетворення педагогічного знання, сприяти піднесенню теоретичного рівня сучасної педагогіки, створювати передумови для адекватної оцінки її досягнень [1, с. 1]. Підґрунтя історико-педагогічного дослідження становить методолого-теоретичний інструментарій, що сприяє інтерпретації певних явищ та подій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Загальнометодологічним засадам наукових досліджень присвячені праці Н. Бордовської,

В. Ворожцова, В. Загвязінського, В. Кохановського, Т. Кристочук, О. Москаленко, П. Образцова М. Скаткіна, С. Сисоевої та ін. Концептуальні моделі теорії історії висвітлено в наукових розвідках В. Вороніна, Ю. Маркова, О. Розумовського, Н. Семенова, В. Шмакова. Методологія дослідження історико-педагогічного процесу розглядалася в наукових працях С. Бобришова, Л. Ваховського, Е. Панасенко, З. Равкіна, О. Сухомлинської.

Мета статті – розкрити методологічні основи історико-педагогічних досліджень.

Виклад основного матеріалу. Методологічне значення для історико-педагогічних досліджень

мають сформульовані науковцями вимоги до таких наукових праць. Л. Зеленська виокремлює таку низку специфічних ознак дослідження в галузі історії педагогіки, як: 1) часовий чинник (досліджувані явища та процеси стосуються певної епохи, що зумовлює інтеграцію педагогіки та історії); 2) територіальна належність (досліджувані об'єкти вивчаються в межах певного регіону); 3) відсутність експерименту (сучасний контекст наукової проблеми вступає в діалог із педагогічною проблематикою минулого, збагачує й розширює уявлення про приписи, персоналії, інституції, що сприяє вдосконаленню сучасного теоретико-методологічного пошуку; 4) джерельна та джерелознавча база, способи її опрацювання слугують базисом дослідження; 5) форма знань у дослідженні реконструюється, набуває характеру історико-педагогічної рефлексії; 6) характерна розлога система посилань, критичний аналіз свідчень, наративна форма репрезентації досвіду [12, с. 24].

Розглядаючи концепцію історико-педагогічного дослідження як систематизований конструктивний задум наукової праці, як цілісну систему взаємопов'язаних концептів наукового пошуку, Е. Панасенко називає, крім таких його характерних ознак, як часовий чинник та територіальна належність, неможливість використання емпіричних методів наукового дослідження, комплексне використання методологічних підходів [18, с. 13].

3. Равкіним визначено шляхи підвищення якості та ефективності історико-педагогічних досліджень: 1) подальше зростання їхнього теоретико-методологічного рівня, посилення світоглядної спрямованості й концептуального характеру; 2) забезпечення вченими-дослідниками інтеграції здобутих знань, системного та цілісного підходу до вивчення педагогічних явищ; 3) здійснення порівняльно-історичних досліджень, заснованих на типологічному аналізі досліджуваних процесів; 4) удосконалення методів обробки та аналізу історичних джерел, введення в науковий обіг нових і маловідомих документів, важливих за своїм значенням фактів [19, с. 51].

Науковці В. Воронін, Ю. Марков, О. Розумовський, Н. Семенова, В. Шмаков, розглядаючи концептуальні моделі теорії історії, виокремили такі її складники: систему наукових знань, отриманих із фактичного матеріалу; філософські закони та принципи пояснення; світоглядні принципи історика-дослідника [9, с. 173].

Аналіз розвитку наукового знання, як зазначає В. Степін, є важливим аспектом історико-наукового дослідження, що передбачає виявлення та пояснення фактів історії науки (емпірична історія науки), реконструкцію шляхів наукової думки, що сприяли формуванню нового знання (теоретичний рівень історико-наукових досліджень) [16, с. 137].

В історичній інтерпретації наукового тексту термін «знання» В. Візгіним тлумачиться як «продукт творчості цілого ряду особистостей, діючих певною мірою когерентно», які започаткували завдяки цьому традицію, наукову школу, науковий напрям. У межах такого підходу «за науковим знанням визнається певне право бути «історичною» реальністю <...>, володіти певною гетерогенністю, що не дозволяє здійснювати однозначний висновок «часткового» й «загального» [16, с. 324].

Г. Воробйов наголошує на тому, що логіка розвитку науки, суспільні потреби практики вимагають від дослідників цілісного та системного вивчення педагогічних процесів. На його думку, «метод дослідження реалізується в такій дослідницькій технології, що забезпечує отримання необхідного й достатнього фактичного матеріалу для побудови об'єктивно діючої закономірності описовими, формально-логічними або математичними засобами» [2, с. 69–70].

Теорія направлена, як вважає Е. Юдін, на отримання знань про саму дійсність, а методологія – на процес отримання знань; «між теорією і методологією зберігається відношення цілі та засобу» [25, с. 50]. У структурі методологічного знання вчений виділяє такі рівні: 1) філософський (загальні принципи пізнання, категоріальна упорядкованість науки; філософські знання виконують методологічні функції), 2) загальнонауковий (теоретичні концепції застосовувані до більшості дисциплін); 3) конкретно науковий (методи, принципи дослідження, застосовувані до визначеної дисципліни; методологія науки спрямована не тільки на висвітлення специфічних проблем у певній галузі знань, а й тих питань, що порушуються на більш високому методологічному рівні, наприклад, системного підходу або моделювання в педагогічному дослідженні); 4) технологічний (методика й техніка дослідження забезпечують достовірність отриманого емпіричного матеріалу, первинне опрацювання, що дає можливість увести його в масив наукового знання, яке має нормативний характер). Рівні методологічного знання утворюють складну систему, в межах якої між ними існує певна супідрядність. Водночас філософський рівень є змістовним підґрунтям методологічного знання, адже він визначає світоглядні підходи до процесу пізнання й перетворення дійсності [25].

М. Скаткін відзначає, що методологічні знання сприяють підвищенню теоретичного рівня дослідження, «допомагають рухатися від пізнання явищ до пізнання сутності, розкрити глибше внутрішні зв'язки між ними» [21, с. 132].

На думку В. Ворожцова та О. Москаленка, методологія – це «сплав онтологічних принципів, гносеології, логіки та теоретичного змісту науки та її методів...». Методологія конкретної науки повинна базуватися на теорії досліджуваного об'єкта

[8, с. 14–15]. В. Кохановський вважає, що методологія – це складна, динамічна, цілісна, субординувана система способів, прийомів, принципів різних рівнів, сфери дії, спрямованості, евристичних можливостей, змістів, структур [13, с. 186].

Учені П. Атутов, З. Малькова, М. Скаткин акцентують увагу на методологічних орієнтирах, необхідних для розроблення наукової теорії [15, с. 58]. Науковці вибирають такі методичні орієнтири й концептуальні стратегії, керуючись якими, можна описати, пояснити, спрогнозувати тенденції або напрями істотних змін педагогічного об'єкта.

Цінність методологічних орієнтирів, на думку Н. Бордовської, полягає в тому, що вони дають змогу науково обґрунтувати актуальність проблеми педагогічного дослідження та вибір методів і способів її рішення, а також визначити межі аналізу результатів дослідження, пошуку критеріїв їх об'єктивної науково аргументованої оцінки; мають вплив на структуру, стиль наукового мислення, відбір понятійно-категоріального апарату, виклад наукового тексту, а також слугують підставою для типологізації та систематизації проявів педагогічної реальності; прогнозують конкретні зразки й форми наукового пізнання педагогічного об'єкта [6, с. 23].

П. Образцов відзначає, що методологія науки характеризує компоненти наукового дослідження (об'єкт, предмет, завдання, методи, засоби, способи), формує уявлення про послідовність дослідницької діяльності в процесі вирішення наукової задачі, набуває нормативної спрямованості, а одним з її завдань є методологічне забезпечення дослідницької праці [17, с. 9, 13].

Важливою властивістю сучасного наукового мислення, на думку С. Сисоєвої та Т. Кристопчук, є методологічність, адже вона характеризується усвідомленим ставленням до засобів, передумов діяльності щодо формування та вдосконалення наукового знання [20, с. 67].

У нормативному методологічному аналізі переважають конструктивні завдання, пов'язані з розробленням «позитивних рекомендацій та правил здійснення наукової діяльності», а в дескриптивному – з ретроспективним описом уже здійснених процесів наукового пізнання [25, с. 40].

В. Загвязінський під нормативністю методологією розуміє не лише вивчення загальних принципів підходу до різних об'єктів дійсності, до різних класів наукових завдань, а й вивчення системи загальних та спеціальних методів, прийомів наукового дослідження. Теоретичний аспект педагогічної методології пов'язаний зі встановленням основних педагогічних закономірностей як вихідних передумов наукового пошуку, що включає світоглядну функцію (оцінка суспільної значимості, соціальної ролі теорії або теоретичного положення). Специфіка методологічного знання полягає в їхній спря-

мованості на принципи та методи наукової та науково-практичної діяльності. Науковець відзначає, що в методологічному знанні об'єктом вивчення є педагогічна наука, предметом – проблематика, структура, методи педагогічного дослідження, принципи та способи розвитку педагогічної теорії, а також упровадження її досягнень у практику, тому «важливе значення в структурі методологічного знання набувають принципи й вимоги, в яких виявлені закономірності, спільні дослідницькі підходи втілюються в категоріях діяльності (способи, методи, процедури тощо)» [11, с. 7–8, 32].

Нормативне методологічне знання виконує такі функції: 1) забезпечує як змістовно, так і формально, правильну постановку проблеми; 2) визначає засоби для вирішення поставлених завдань та проблем («інтелектуальна техніка наукової діяльності»); 3) сприяє покращенню організації дослідження [3, с. 68].

Орієнтація на аналіз сукупності педагогічних явищ та їхній розвиток як частини явищ соціальних становить сутність нового підходу до методологічних досліджень у галузі педагогіки [24, с. 39].

За С. Гончаренко, методологія педагогіки – це система знань про структуру педагогічної теорії, про принципи підходу, способи набуття знань, що відображають педагогічну дійсність, а також це система діяльності з одержання таких знань й обґрунтування програм, логіки, методів та оцінки якості дослідницької роботи. Методологія педагогіки включає такі положення: вчення про структуру й функції педагогічного знання; вихідні, ключові, фундаментальні педагогічні положення (теорії концепції, гіпотези); вчення про логіку й методи педагогічного дослідження; вчення про способи використання одержаних знань для вдосконалення практики [10, с. 499].

Методологія педагогіки П. Образцовим трактується як концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, що забезпечують отримання максимально об'єктивної, достовірної, систематизованої інформації про педагогічні процеси та явища. Методологія педагогіки виконує такі функції: 1) визначає способи отримання наукових знань, що відображають постійно змінювану педагогічну дійсність; 2) спрямовує і зумовлює основний шлях, за допомогою якого досягається конкретна науково-дослідницька мета; 3) забезпечує всебічність отримання інформації щодо досліджуваного процесу або явища; 4) сприяє уточненню, збагаченню, систематизації термінів і понять у педагогічній науці; 5) допомагає введенню нової інформації до теоретичного фонду педагогіки; 6) створює систему інформації, що спирається на об'єктивні факти й логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання [10, с. 10–11].

Найсучаснішою й ефективнішою методологією історико-педагогічного дослідження Л. Ваховський

уважає перспективну (нормативну) методологію, яка характеризується конструктивністю, створюваною за допомогою розумового моделювання, що здатна розв'язати низку завдань: забезпечення правильної постановки проблеми щодо її змісту та форми, критичне осмислення існуючих ідей, покращення організації дослідження, коректне інтегрування отриманих результатів [7, с. 8].

О. Сухомлинська акцентує увагу на формі викладу історико-педагогічного дослідження (наративі), що «передбачає історичні методи дослідження знань методології історії, навичок вивчення історичних документів та використання джерел, на основі яких формується історико-педагогічне твердження», що може мати причинний, еволюційно-генетичний, функціонально-генетичний, функціональний характер [22, с. 45].

Загальнонаукові методологічні принципи та підходи повинні бути іманентними предмету дисципліни, а також системі понять, що склалася в ній [25, с. 49]. Методологічні принципи «являють собою основні філософські світоглядні положення, з позицій яких ведеться наукове дослідження» [14, с. 38]. У методологічних підходах закладена фундаментальна ідея в контексті пізнання або перетворення об'єкта педагогічної реальності [6, с. 22].

Поняття «методологічний підхід» Е. Юдіним трактується як принципова методологічна орієнтація наукового дослідження, з погляду якої розглядається об'єкт дослідження (спосіб визначення об'єкта), поняття або принцип, що спрямовує загальну стратегію дослідження [25, с. 143]. Методологічний підхід уможливорює обґрунтування проєкту педагогічного дослідження; а реалізована методологія дозволяє досліднику отримати нове наукове знання [23, с. 91].

Розглядаючи сутність, зміст, функції методологічного підходу в наукових дослідженнях, С. Бобришов дійшов такого висновку: цей підхід не лише задає модель авторського бачення, розуміння та інтерпретації явищ, фактів, подій в історії педагогіки, а є науково обґрунтованим аксіоматичним каноном цілісного аналізу, репрезентації досліджуваного об'єкта – історико-педагогічного процесу в різних аспектах взаємозв'язку з історією суспільства, держави, культури та науки; визначає погляди на етапи розвитку об'єкта, регламентує відбір та інтерпретацію фактологічного матеріалу, визначає аксіологічні параметри оцінки досліджуваних історико-педагогічних явищ [5, с. 42].

Науковець виокремлює функції методологічного підходу як регулятора й індикатора наукового дослідження: 1) науково-світоглядна, що сприяє сформованості дослідних установок ученого щодо цілісного сприйняття об'єкта, комплексного співвіднесення його із соціально-історичною дійсністю; активізує рівні методологічного аналізу, відтворює науковознавчі та світоглядні погляди

суб'єкта пізнання; 2) функція концептуалізації, яка дає змогу сформулювати концептуальній базі дослідження, досягнути узгодженості із встановленими науковими традиціями; забезпечує формування загальної стратегії дослідження відповідно до прийнятих парадигматичних принципів; 3) функція технологізації, що допомагає досягти коректних наукових параметрів та характеристик технологічного аспекту процесу пізнання; забезпечує вибір засобів, методів і прийомів вивчення об'єктів [4, с. 49].

Н. Бордовською систематизовано найбільш використовувані дослідниками методологічні принципи та підходи, а саме: 1) системний, цілісний, антропологічний та комплексний підходи – для формування онтологічних, різнобічних уявлень про досліджуваний педагогічний об'єкт; 2) системно-структурний та функціонально-динамічний підходи, принципи безперервності й дискретності, ідеї синергетики та кібернетики, інформаційної теорії та статистичної системної імовірності – для відтворення ґенезису досліджуваного педагогічного об'єкта, визначення динаміки його розвитку та якісної зміни; 3) принцип природо- й культуровідповідності, диференціації, індивідуалізації, гуманізації, технологізації, спільної діяльності – для розкриття властивостей, опису окремих характеристик педагогічного об'єкта; 4) особистісний, діяльнісний та аксіологічний підходи – для визначення значення педагогічного процесу в загальній системі навчання та виховання; 5) процесуальний, функціональний або програмно-цільовий підходи, принципи демократизації, гуманізації, варіативності та диверсифікації, положення теорії управління, організації, комунікації та соціальних груп – для визначення оптимальних шляхів педагогічного управління та організації педагогічного процесу [6, с. 26–27].

На переконання З. Равкіна, від ступеня вирішення світоглядних і методологічних проблем даної галузі педагогіки залежить як науковий рівень досліджень, так і його практичне значення, а це «повинно отримати своє конкретне вираження в подоланні описовості, фактографічності, емпіризму <...>, в забезпеченні широких історико-педагогічних узагальнень і висновків теоретико-методологічного характеру, концептуальності й цілісності досліджень...» [19, с. 51].

Із-поміж основних методологічних принципів педагогічного дослідження науковцями С. Сисоєвою та Т. Кристопчук виокремлені такі: *об'єктивності* (врахування факторів, що зумовлюють явища, умов їхнього розвитку, адекватності дослідницьких підходів, а також засобів, що дають можливість одержати справжні знання про об'єкт, передбачають виключення суб'єктивізму, однобічності й упередженості в доборі, оцінці фактів);

доказовості (альтернативність характеру наукового пошуку; вимога виділити й оцінити всі можливі варіанти розв'язування, виявити різні погляди на досліджуване); *всебічності* (комплексність підходу в дослідженні педагогічних процесів та явищ); *сутнісного аналізу* (співвіднесення в досліджуваних явищах загального, особливого й одиничного, проникненням в їхню внутрішню структуру, розкриття законів існування й функціонування, умов і факторів їхнього розвитку, можливостей цілеспрямованої зміни); *єдності історичного й логічного* (поєднання вивчення історії об'єкта (генетичний аспект) і теорії (структури, функції, зв'язків об'єкта в його сучасному стані, а також перспектив його розвитку); *наступності* (урахування досвіду, традицій, наукових досягнень минулого); *системності* (розгляд об'єкту вивчення як системи) [20, с. 67–70]. Із принципом об'єктивності за змістом схожий принцип науковості, який визначає вимога конкретно-історичного дослідження педагогічних явищ [11, с. 34].

В. Ворожцов та О. Москаленко функціонування методологічних принципів пов'язують із такими особливостями, як забезпечення взаємозв'язку емпіричних даних, концептуального апарату, категорій та законів, ідей, гіпотез, теорій, їх структурування і «субординування» [8, с. 17].

Висновки. Отже, методолого-теоретичний інструментарій історико-педагогічного дослідження дає можливість для створення авторської моделі бачення історичних явищ та подій, їх інтерпретації, розкриває цілісність розгортання означеного питання в логіко-проблемній послідовності, акумулює інформацію (змістову, культурологічну, прогностичну) для визначення напрямів творчого, адаптованого до сучасних потреб використання набутого досвіду на сучасному етапі реформування системи вищої освіти України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Адаменко О.В. Розвиток педагогічної науки в Україні в другій половині ХХ століття (1950–2000 рр.) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Луганськ, 2006. 44 с.
2. Атутов П.Р., Скаткин М.Н., Турбовский Я.С. Методологические проблемы развития педагогической науки Москва : Педагогика, 1985. 240 с.
3. Блауберг И.В., Юдин Э.Г. Становление и сущность системного подхода. Москва : Изд-во «Наука», 1973. 270 с.
4. Бобрышов С.В. Методология историко-педагогического исследования развития педагогического знания : дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Ставрополь, 2006. 477 с.
5. Бобрышов С.В. Система методологических подходов к изучению историко-педагогического процесса. Вестник Костромского государственного университета имени Н.А. Некрасова: Основной выпуск. Кострома, 2006. № 2. С. 41–46.
6. Бордовская Н.В. Системная методология современных педагогических исследований. Педагогика. Москва, 2005. № 5. С. 21–29.
7. Ваховський Л.Ц. Методологія дослідження історико-педагогічного процесу : постановка проблеми. Шлях освіти. Київ, 2005. № 2 (36). С. 7–11.
8. Ворожцов В.П., Москаленко А.Т. Методологические установки ученого : природа и функции. Новосибирск : Наука, 1986. 234 с.
9. Воронин В.Т., Розумовский О.С., Семенова Н.М. Методологические проблемы оптимизации в науке. Новосибирск : Наука, 1991. 255 с.
10. Енциклопедія освіти / АПН України ; гол. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
11. Загвязинский В.И. Методология и методика дидактического исследования. Москва : Педагогика, 1982. 160 с.
12. Зеленська Л.Д. Методи історико-педагогічного дослідження у розрізі парадигми наукового знання. «Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів : теорія і практика» : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 12 грудня 2019 р.). Харків, 2019. С. 23–26.
13. Кохановский В.П. Философия и методология науки. Ростов н/Д : Феникс, 1999. 576 с.
14. Кыверялг А.А. Методы исследования в профессиональной педагогике. Таллин : «ВАЛГУС», 1980. 334 с.
15. Теоретико-методологические проблемы педагогики. Советская педагогика / З.А. Малькова и др. Москва, 1982. № 3. С. 56–62.
16. Методологические проблемы историко-научных исследований (ответственный редактор И. С. Тивофеев). Москва : Изд-во «Наука», 1982. 360 с.
17. Образцов П.И. Методы и методология психолого-педагогического исследования. Санкт-Петербург : Питер, 2004. 268 с.
18. Панасенко Е.А. Концепція історико-педагогічного дослідження : методологічний аналіз. Педагогічна освіта : теорія і практика. Психологія. Педагогіка. Київ, 2016. № 25. С. 11–16.
19. Равкин З.И. Методологическая функция историко-педагогических исследований. Советская педагогика. Москва, 1984. № 12. С. 50–56.
20. Сисоєва С.О., Кристопчук Т.Є. Методологія науково-педагогічних досліджень. Рівне : Волинські обереги, 2013. 360 с.
21. Скаткин М.Н. Методология и методика педагогических исследований. В помощь начинающему исследователю. Москва : «Педагогика», 1986. 152 с.
22. Сухомлинська О. Історико-педагогічне дослідження та його «околиці». Шлях освіти. Київ, 2005. № 4 (38). С. 43–47.
23. Методологічні засади педагогічного дослідження : монографія / Є.М. Хриков та ін. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 248 с.
24. Шубинский В.С. Общая теория развития педагогических явлений как предмет методологических исследований. Советская педагогика. Москва, 1982. № 3. С. 39–41.
25. Юдин Э.Г. Системный подход и принцип деятельности. Москва : Издательство «Наука», 1978. 391 с.